

IJTIMOYIY ISH XODIMLARINING OILA BILAN HAMKORLIK FAOLIYATIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8415263>

E.Tursunaliyeva

Farg'ona davlat universiteti

Ijtimoiy ish kafedrası o'qituvchisi

N.Teshaboyeva

Farg'ona davlat universiteti

Ijtimoiy ish yo'nalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola oila jamiyatning asosiy bo'g'ini ekanligi, oilaning ta'rifi, oila bilan ishlashda ijtimoiy ish xodimlarining faoliyati hamda oila bilan ishlash turlari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar

Oila, jamiyat, ijtimoiy institut, oila turlari, ijtimoiy ish xodimi.

“Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir”², deb belgilab qo'yilgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasida.

Oila jamiyatning eng ishonchli va asosiy bo'g'ini bo'lib, uning ravnaqidan, har bir yurt manfaatdordir. O'zbekiston sharoitida 3,5 milliondan ziyodroq oila mavjud bo'lib, ularning barchasi qonun nuqtai nazarida himoya qilinadi.

Oila – bu jamiyatning ijtimoiy institut, shaxsiy hayotni tashkil etishning eng muhim shakli bo'lib, nikoh birlashmasi va oilaviy aloqalarga asoslangan, ya'ni er va xotin, ota-onalar va bolalar, aka-uka va opa-singillar va birgalikda yashovchi va umumiy xonadonni boshqaradigan boshqa qarindoshlar o'rtasidagi munosabatlar.

Oila ijtimoiy ishning muhim sohalaridan biri va asosiy obyektlaridan biridir. Oilani ijtimoiy ish obyekti sifatida qabul qilishda uning tuzilishi, muhiti, faoliyati, urf-odatlar va an'analarini hisobga olish kerak bo'ladi.

Oilaning ta'rifi siyosat, ijtimoiy dasturlar va ijtimoiy ish amaliyoti uchun katta ahamiyatga ega. Ko'pchilik odamlar oila deganda hech bo'lmaganda ikkita oilani tushunadilar – inson ayni damda yashayotgan “hozir va endi”gi oila hamda u tavallud topgan oila. “Hozir va endi”gi oila ta'rifi Oq uyda (1980) oila muammolari bo'yicha

² <https://lex.uz/docs/-6445145#-6445716>

Konferensiyani boshqa muammolarga qaraganda ko'proq band etdi. Agar xuddi bugungidek bolalar bilan birgalikdagi er-xotin juftligini oila deb hisoblasak, unda bunday oilalarga ko'maklashishga yo'naltirilgan siyosat, dasturlar va amaliy faoliyat oilaning bu tarzini qo'llab-quvvatlaydi va tanlov imkoniyatini cheklaydi. Agar boshqa tomondan oilaning keng ta'rifiga amal qilsak, unda siyosat, dasturlar va amaliy faoliyat odamlarning o'zlari oila deb ataydigan turmushning muayyan, sirli shaklini himoyalay va qo'llab-quvvatlay olmaydilar.

Garchi har taraflama ta'rif murakkab konseptual va siyosiy masalalarni qo'ysa-da, biz hisoblaymizki, oila bilan ishlash odamlarning o'zlaridan kelib chiquvchi yoki oilaning ko'p narsani qamrab olgan fenomenologik ta'rifiga asoslanadi va bu kontekstda tor ta'rif ham inobatga olinmog'i darkor. Agar ikki (yoki bir necha) odam oila sifatida qaraydigan, o'zlari uchun mavjud bo'lishning, odatda, umumiy hayotiy borliqni, majburiyatlar, turli-tuman rollar va vazifalar – oilaviy hayotning bir qismi deb hisoblash qabul qilingan barcha narsani bo'lishadigan iliq dilkash muhitini yaratgan bo'lsalar, oila mavjud, deb hisoblaymiz.

Ikkinchi turdagi oila barcha odamlarda bor. Bu oila unda yaqin aloqalarga amal qilinishidan qat'i nazar psixologik jihatdan muhim. Inson shunday oiladan paydo bo'ladi. Oila a'zolari qondosh (yoki qondoshga yaqin), tik (avlodlar qarindoshligi) bo'lganidek, yotiq qarindoshlik bilan ham bog'liqdirlar; bunday oila barcha: tirik va o'lik, yaqin va uzoq, mashhur va noma'lum qarindoshlarni birlashtiradi. Biz "qondosh (qarindoshlik) ga yaqin" deb gapiramiz, chunki turli oilalar va etnik guruhlar oilaning chegarasini o'zlaricha belgilaydilar. Ba'zida odam birdan ortiq oiladan chiqadi, masalan, farzand qilib olish yoki ota-onalarning takror niqohdan o'tishlari hollarida. Bugungi kunda oila tuzilmasi o'zgardi va hiyla murakkab bo'lib qoldi: bu qarindoshlik aloqalari va avlodlar orasidagi aloqalarga yoyiladi. Oila va bolalar bilan olib boriladiagan ijtimoiy ish.

Oila muammolari bilan shug'ullanuvchi ijtimoiy ishchi garchi "shaxs – muhit" ning bor majmui e'tiborga olinsa-da, biroq vaziyatni baholash jarayoni va aralashuvda birinchi o'ringa oila yoki mijozning yaqin ijtimoiy muhiti qo'yiladi. Ta'kidlanganidek, oila muammolari bilan shug'ullanuvchi ijtimoiy xizmatchilarning rollari va vazifalari "inson – oila – muhit" majmuining qaysi tomoniga asosiy e'tibor qaratilishiga bog'liq. Ko'rinadiki, ijtimoiy ishchilar qandaydir muayyan bir "maktab"ning o'ziga xos tarafdori emaslar, chunki yordam ko'rsatishda ishning barcha usullari potensial foydalidir. Har qanday oilada tarixiy, tuzilmaviy, ekologik, kommunikativ va hatto afsonaviy jarayonlar bir vaqtning o'zida sodir bo'ladi. Ijtimoiy ishchilar ba'zi mezonlarga asoslanganicha ushbu aniq holatda qaysi aspektlarga e'tibor qaratish lozimligini va oila bilan ishlash jarayonida bir aspektdan boshqasiga urg'u berishni

qachon ko'chirishni tanlashlari mumkin. Biroq ijtimoiy ishchi muntazam ravishda o'z ishining sifati va izchilligini kuzatib borishi zarur.

Ijtimoiy ishchilar vaziyatning ekspert baholash va aralashuvda birinchi o'rinda e'tibor qaratishlari lozim bo'lgani – bular oila muhiti, oila va muhitning o'zaro harakatda kelishganligi yoxud kelishmaganligini o'rganishdir. Oila va ijtimoiy faoliyati sohasidagi E.Auersu-eld (1968, 1971), K.Djermen (1973,1979), E.Xartman (1978), K.Meyyer (1970) kabi mutaxassislar va boshqalar ishlab chiqqan ekologik tamoyillar hamda konsepsiyalardan o'sib chiqqan bu yondoshuv oila va uning atrof-muhiti bilan o'zaro aloqasi to'g'risida egiluvchan tasavvur yaratishga yo'naltirilgan. Zaruriy bahoni ekologik xarita yordamida olish mumkin (E. Xartman, 1978). Ijtimoiy ishchi va oilaning asosiy maqsadi oila va uning muhitidagi kelishuvchanlikka erishish hisoblanadi, agar oilaga turli mahsulotlarga ega bo'lish, xizmatdan foydalanish, ijtimoiy muhitga singib ketishida yordamlashilsagina erishish mumkin. Aralashuv strategiyasida e'tibor asosan atrof-muhitni o'zgartirishga jalb etilishi kerak, ular orasida – mavjud imkoniyatlardan foydalanish va yangi imkoniyatlar, brokerlar xizmati, oqlovchilar, shuningdek, oilalarga atrof-muhitdan eng yaxshi tarzda foydalanishga yordamlashadigan mutaxassislarni izlash kabi jihatlar muhim. Ijtimoiy ishchilarning ma'lumotlariga muvofiq (E.Pinderxyuz, 1985; B.Solomon, 1976) oxirgi yillarda ko'pchilik oilalar hayotidagi asosiy muammo himoyasizlik, zaiflik hisoblanadi. Oila bilan ekologik ishning asosiy maqsadi oila va uning muhiti orasidagi munosabatda o'zgarish hosil qilish, ya'ni oila a'zolari o'z hayotlarining asosiy sohalari ustidan nazorat va katta hukmronlikka ega bo'lishlari hisoblanadi.

Oila bilan ishlash nima?

Bugungi kunda oila bilan ishlashning umumiy qabul qilingan ta'rifi mavjud emas. Ko'pchilik uni oilaviy terapiyaga tenglashtiradi va hatto oilaning barcha yoki bir necha a'zolarini bir butun holda ko'rib chiqishni ko'zda tutadigan alohida usullar bilan cheklaydi. Biroq hiyla keng ma'noda oilalar bilan amaliy ish olib borish kelajak nuqtai nazaridan belgilanadi.

Oila bilan ishlashni insoniy mavjudotga ularning yaqin va ancha keng muhiti bilan munosabatlari doirasida yondoshish, ularning yordamga bo'lgan ehtiyojlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqish sifatida ifodalash mumkin. Bunday yondoshuv diqqat markaziga oilani qo'yadi va uni "qiziqishning yagona predmeti" sifatida ta'kidlaydi. Bu aslo alohida inson nimagadir bo'ysunishi kerak degani emas, bu hatto ijtimoiy ishchi butun oila bilan shug'ullanishi lozim degani ham emas. Bu insonni tushunish va unga shu insonning o'zi bir bo'lagi bo'lgan yaqin insonlarining hiyla umumiy tizimi kontekstida yordam ko'rsatish mumkin, deganidir. Bunday tizimning eng muhimi, odatda, oila bo'ladi. Bu yana shuni

ko'rsatadiki, oila insonni doimo uning yaqin muhiti bilan ko'rib chiquvchi ijtimoiy ish qiziqishining an'anaviy doirasida turadi. Oila bilan ishlash na oila va uning a'zolari, na oilaviy turmush tarziga ta'sir ko'rsatuvchi ancha keng muhiti bilan cheklanmaydi. U nafaqat oddiy odamlar uchun, balki oila mansub bo'lgan hiyla yirik ijtimoiy kuch va tizimlar uchun ham ahamiyatli bo'lgan odam, oila va yaqinlarining o'zaro munosabati birmuncha muhim ekanligini ko'zda tutadi. Shuning uchun u umumiy xarakter kasb etadi.³

Oila bilan ishlavchi mutaxassis katta miqdordagi rollarni ijro etishi va turli kattalikdagi tizimlar bilan ishlashi mumkin. U dastur muallifi ham, ijtimoiy analitik ham, agentlikda boshqaruvchi ham bo'lishi mumkin. Biroq u diqqatni asosan alohida inson, oila yoki guruhga bevosita xizmat ko'rsatishga jamlaydi. Oila bilan ishlash sog'liqni saqlash, psixik salomatlik, bolalar farovonligi, gerontologiya, huquqiy tizim, mehnat faoliyati va, albatta, oilaviy agentliklarni kiritgan holda ijtimoiy ishning turli sohalarida ham olib borilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azamova, Z., & Tursunaliyeva, E. (2022). Reintegration of Persons Returning from Labor Migration and Their Employment. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 13, 122-126.
2. Tursunaliyeva, E., & Azamova, Z. (2022). Reintegration of Persons Returning from Labor Migration and Ensuring Their Employment. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 11, 171-175.
3. Аъзамова, З., & Турсуналиева, Э. (2022). роль и социально-экономическое значение пенсионной системы в системе социальной защиты. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(10), 740-745.
4. Tursunaliyeva, E., & Sharofiddinova, R. (2023). MECHANISMS OF REHABILITATION AND TRAINING OF PERSONS WITH DISABILITIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(3), 230-233.
5. Tursunaliyeva, E., & Teshaboeva, N. (2023). Mechanisms of Rehabilitation and Training of the Disabled. *Texas Journal of Medical Science*, 18, 57-59.
6. Tursunaliyeva, E., Rohila, A., Nilufar, E., & Madina, T. (2023). MECHANISMS OF REHABILITATION AND TRAINING OF PERSONS WITH DISABILITIES. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(2), 343-346.

³ Э.Хартман, Дж. Лэард. Оила ва ижтимоий иш. Ижтимоий иш энциклопедияси. 3-том 3. М., 1994. 89-б.

7. Tursunaliyeva, E., & Kubayeva, I. (2023). RISK FACTORS IN RELATIVE ATTITUDE TO CHILDREN. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(2), 347-350.
8. Tursunaliyeva, E. (2023). THE CONCEPT OF SPIRITUALITY IN THE ACTIVITY OF THE SOCIAL WORKER DOLLARITY. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(4), 1928-1932.
9. Tursunaliyeva, E. (2023). PROBLEMS OF ORPHANS AND CHILDREN LEFT WITHOUT PARENTAL CARE IN OBTAINING QUALITY EDUCATION AND UPBRINGING IN SCHOOLS. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(4), 1921-1927.